

“HISOBOTLAR TIZIMINING TARKIBIY QISIMLARI ELEMENTLARI”

Qo'chqorova E'zoza

*TIFT Universiteti Buxgalteriya hisobi va moliya yo'nalishi
3-bosqich talabasi*

Annotatsiya. *Ushbu maqolada hisobotlar tizimining asosiy tarkibiy qismlari, ularning tuzilishi, vazifalari va o'zaro bog'liqligi keng yoritilgan. Hisobotlar tizimi xo'jalik yurituvchi subyekt faoliyatining moliyaviy, iqtisodiy va boshqaruv jihatlarini ifodalovchi muhim axborot manbaidir. Maqolada buxgalteriya, menejment, soliq, statistika, ekologik va ijtimoiy hisobotlarning alohida xususiyatlari, ularning tuzilmasi va qo'llanilish sohalari tahlil qilingan. Shuningdek, har bir hisobot turi uchun maqsadli foydalanuvchilar ko'rsatilgan hamda ularning korxona faoliyatidagi ahamiyati yoritilgan. Muallif ushbu elementlarning o'zaro integratsiyasi orqali samarali boshqaruvga erishish mumkinligini asoslab bergan.*

Kalit so'zlar: *Hisobotlar tizimi, buxgalteriya hisobotlari, menejment hisobotlari, soliq hisobotlari, statistika, ijtimoiy hisobot, ekologik axborot, axborot tizimi, moliyaviy shaffoflik, qaror qabul qilish.*

Kirish

Zamonaviy iqtisodiy boshqaruv tizimida axborotning aniqligi, ishonchliligi va o'z vaqtida taqdim etilishi muhim ahamiyat kasb etadi. Aynan shu jarayonda hisobotlar tizimi muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Hisobotlar tizimi — bu korxona, tashkilot yoki muassasa faoliyati to'g'risidagi iqtisodiy axborotni yig'ish, qayta ishlash, tahlil qilish va manfaatdor tomonlarga yetkazib berish jarayonini o'z ichiga oladi. U nafaqat ichki boshqaruv qarorlarini qabul qilishda, balki tashqi foydalanuvchilar — investorlar, kreditorlar, soliq organlari va boshqa manfaatdor guruhlar uchun ham muhim axborot manbai hisoblanadi.

Hisobotlar tizimi murakkab tuzilishga ega bo'lib, uning samaradorligi ushbu tizimni tashkil etuvchi tarkibiy qismlar va ularning o'zaro uyg'un ishlashiga bog'liq. Har bir element — buxgalteriya hisobotlari, moliyaviy va soliq hisobotlari, statistika hisobotlari va menejment hisobotlari kabi turli shakl va mazmundagi axborot vositalari — o'ziga xos funksiyalarga ega bo'lib, korxonaning moliyaviy holatini to'liq ifodalashga xizmat qiladi.

Ushbu mavzu doirasida hisobotlar tizimining asosiy tarkibiy qismlari, ularning vazifalari, tuzilishi va o‘zaro bog‘liqligi haqida tahliliy yondashuv asosida ma’lumot beriladi. Shuningdek, samarali hisobotlar tizimini shakllantirish mezonlari va amaliy ahamiyati ham yoritiladi. Bu esa, o‘z navbatida, boshqaruv qarorlarini asosli qabul qilishda muhim omil hisoblanadi.

Asosiy qism

Hisobotlar tizimi — buxo‘jalik yurituvchi subyekt faoliyati to‘g‘risidagi axborotni tizimli tarzda shakllantirish, qayta ishlash, tahlil qilish va manfaatdor tomonlarga taqdim etish jarayonini ifodalaydi. Ushbu tizimning samaradorligi uning tarkibiy qismlari va ularning bir-biriga bo‘lgan bog‘liqligiga bevosita bog‘liq. Hisobotlar tizimi orqali taqdim etiladigan ma’lumotlar qaror qabul qiluvchi subyektlar uchun asosiy axborot manbai hisoblanadi.

Hisobotlar tizimi bir nechta asosiy tarkibiy qismlardan iborat:

1. Buxgalteriya hisobotlari

Buxgalteriya hisobotlari korxonaning moliyaviy holati, moliyaviy natijalari va pul oqimlari to‘g‘risida to‘liq va tizimli ma’lumotlarni taqdim etadi. U balans, foyda va zarar to‘g‘risidagi hisobot, pul oqimlari hisobotidan iborat bo‘lib, moliyaviy hisobotlarning asosiy negizini tashkil qiladi. Ushbu hisobotlar xalqaro yoki milliy standartlar asosida tayyorlanadi va tashqi foydalanuvchilar uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

2. Menejment (ichki) hisobotlari

Menejment hisobotlari korxonaning ichki ehtiyojlari uchun tuziladi. Bu hisobotlar orqali rahbariyat korxona faoliyatining samaradorligini, resurslardan foydalanish holatini, harajatlar dinamikasini va rejalashtirilgan natijalarga erishish darajasini baholaydi. Menejment hisobotlari, odatda, qisqa muddatli, tezkor va maxsus shaklda bo‘ladi.

3. Soliq hisobotlari

Soliq hisobotlari davlat soliq organlari uchun mo‘ljallangan bo‘lib, ular orqali korxona davlat oldidagi soliqlar va boshqa majburiyatlar bo‘yicha hisobot beradi. Bu hisobotlar maxsus shakllarda tuziladi va aniq muddatlarda topshirilishi talab qilinadi. Soliq hisobotlarining to‘g‘riligini ta’minlash moliyaviy jazo choralari va qonunchilikdagi muammolarning oldini oladi.

4. Statistika hisobotlari

Statistika hisobotlari — bu milliy statistika organlari uchun taqdim etiladigan rasmiy hisobot shakllari bo‘lib, ular orqali iqtisodiy ko‘rsatkichlar yig‘iladi. Masalan, ishlab chiqarish hajmi, ishchi kuchi soni, eksport-import hajmi va

boshqa makroiqtisodiy ko'rsatkichlar. Ushbu ma'lumotlar davlat tomonidan makroiqtisodiy tahlil va prognozlash maqsadlarida qo'llaniladi.

5. Ijtimoiy va ekologik hisobotlar

Zamonaviy sharoitda korxona faqat moliyaviy emas, balki ijtimoiy va ekologik faoliyati haqida ham hisobot berishi zarur. Bunday hisobotlar korxonaning ijtimoiy mas'uliyatini, atrof-muhitga ta'sirini va barqaror rivojlanish strategiyasini aks ettiradi. Bu turdagi hisobotlar xalqaro miqyosda tobora ommalashmoqda, ayniqsa yirik kompaniyalar tomonidan.

Har bir hisobot turi o'ziga xos tuzilma, maqsad va foydalanuvchilarga ega. Ularning barchasi umumiy hisobotlar tizimini tashkil etadi. Ushbu elementlarning uyg'un ishlashi natijasida korxona faoliyatining har tomonlama tahlili imkoniyati yaratiladi. Shuningdek, bu hisobotlar moliyaviy shaffoflikni ta'minlash, qonunchilik talablariga rioya qilish, investorlar va boshqa manfaatdor tomonlarga ishonchli ma'lumot taqdim etish uchun xizmat qiladi.

Hisobotlar tizimining sifatli tashkil etilishi korxonaning strategik rejalashtirish, risklarni boshqarish, samarali nazorat va raqobatbardoshlikni oshirish imkoniyatlarini kengaytiradi. Ayniqsa, bugungi raqamli iqtisodiyot sharoitida avtomatlashtirilgan hisobot tizimlari katta ahamiyat kasb etmoqda. Bu esa, hisobotlarning aniqligi va tezkorligini ta'minlaydi.

Xulosa

Hisobotlar tizimi tashkilotning axborot asosini tashkil etadi va samarali boshqaruv uchun zaruriy vosita hisoblanadi. Har bir hisobot turi o'ziga xos funksiyani bajarib, alohida maqsadli auditoriyaga xizmat qiladi. Buxgalteriya hisobotlari moliyaviy holatni tahlil qilishga imkon bersa, menejment hisobotlari ichki boshqaruv qarorlarini asoslashga xizmat qiladi. Soliq va statistika hisobotlari esa davlat organlari bilan hisob-kitobni ta'minlaydi. Ijtimoiy va ekologik hisobotlar esa korxonaning ijtimoiy mas'uliyatini aks ettirib, uning barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi.

Ushbu hisobotlarning o'zaro uyg'unligi va aniqligi nafaqat ichki boshqaruv, balki tashqi foydalanuvchilar, jumladan investorlar, soliq organlari va manfaatdor tomonlar uchun ham muhim hisoblanadi. Shuning uchun hisobotlar tizimini to'g'ri tashkil etish va doimiy takomillashtirib borish korxonaning umumiy raqobatbardoshligini oshirishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

- 1) Axadjon o'g'li, A. A., & Tursunboy o'g'li, N. J. (2023). SANOATNING YAIMGA TA'SIRINI BAHOLASH. *QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 290-293.
- 2) Axadjon o'g'li, A. A. (2023). RAQAMLI IQTISODIYOTNING RIVOJLANISHDAGI O 'RNI. *QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 271-273.
- 3) Axadjon o'g'li, A. A. (2023). ZAMONAVIY AXBOROT-KOMMUNIKATSIYA TEXNOLOGIYALARINING MUAMMOLARI VA YECHIMLARI. *QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 333-338.
- 4) Azamjon o'g'li, U. A., & Axadjon o'g'li, A. A. (2023). Sun'iy intellekt va raqamli iqtisodiyot rivojlanishi. *Qo 'qon universiteti xabarnomasi*, 1, 73-75.
- 5) Tursunboy o'g'li, N. J., & Axadjon o'g'li, A. A. (2023). O 'zbekistonning jahon savdo tashkilotiga a'zo bo 'lish uchun uzoq yo 'li va xitoy tajribasi. *Qo 'qon universiteti xabarnomasi*, 1, 43-47.
- 6) Ahrorjon, A., & Gafurov, X. (2023). IQTISODIY SIYOSATNING RIVOJLANISHIDA FISKAL VA PUL-KREDIT SIYOSATI. *Qo 'qon universiteti xabarnomasi*, 310-313.
- 7) Otto, M., & Thornton, J. (2023). CHATGPTNING IQTISODIYOTGA TA'SIRI: SUN'IY INTELLEKTNING KASBIY MEHNAT BOZORIGA TA'SIRI. *QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 7, 65-71.
- 8) Akhrorjon, A., & Oybek, A. (2023). ISLAMIC FINANCE PROBLEMS AND SOLUTIONS: Study guide. *AMAZON PUBLICATION ISBN-13: 9798863282282*, 1, 200.
- 9) Akhmadjonov, O. X. (2023). ISLOMIY MOLIYA BARQARORLIK OMILLARI: EKONOMETRIK TAHLILLAR VA DALILLAR. *Educational Research in Universal Sciences*, 2(9), 74-94.
- 10) Axrorjon, A., & Maxliyoxon, O. (2024). TA'LIM SIFATI OSHISHIDA JSTNING O 'RNI. *YANGI O 'ZBEKISTONDA IJTIMOIIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR*, 2(1), 113-118.
- 11) Акабирходжаева, Д. Р., & Абдуллаев, А. А. (2024). ВЛИЯНИЕ СОВРЕМЕННЫХ ТЕХНОЛОГИЧЕСКИХ ИННОВАЦИЙ НА РАЗВИТИЕ МИРОВОГО ФИНАНСОВОГО РЫНКА. *Экономика и социум*, (11-1 (126)), 729-739.
- 12) Akabirxodjayeva, D., & Abdullayev, A. (2024). TEXNOLOGIK INNOVATSIYALARNING JAHON MOLIYA BOZORINING RIVOJLANISHIGA TA'SIRI. *QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 13, 89-96.
- 13) Akhrorjon, A., & Oybek, A. (2023). SUN'IY INTELLEKT (AI) VA ISLOM MOLIYASI. *Qo 'qon universiteti xabarnomasi*, 188-190.

- 14) Keldiboyeva, Z. M. Q., & Abdullaev, A. A. O. G. L. (2022). Inklyuziv ta'limga bo'lgan ehtiyojlar va sabablar, inklyuziv ta'limga jalb qilish. *Science and Education*, 3(11), 704-711.
- 15) Oybek, A., Abdullaev, A., Mavlonbekov, X., & Sharifjonov, Z. (2023). ISLOM MOLİYASIDA MUSHORAKA SHARTNOMASI. *Umumjahon fanlari bo'yicha ta'lim tadqiqotlari*, 2(1), 593-599.
- 16) Turanboyev, B., Abdupattayev, A., & Abdullaev, A. (2023). INFLYATSIYANING QIMMATLI QOG'OZLAR DAROMADIGA TA'SIRI. *Yosh tadqiqot Jurnal*i, 2(2), 88-100.
- 17) Akhmadjonov, O. X. (2023). ISLOM BANK TIZIMI UCHUN SHARTNOMA HUQUQI VA ASOSIY TAMOYILLARI. *Educational Research in Universal Sciences*, 2(5), 600-613.
- 18) Abdullaev, A. (2022). BOBUR VA BOBURIYLAR SULOLASINING JAHON SIVILIZATSIYASINING YANGILANISHIGA QO'SHGAN HISSASI. *NEW RESEARCH ON THE WORKS OF ALISHER NAVOI AND ZAHIRUDDIN MUHAMMAD BABUR*, 1.
- 19) Xusanovich, A. O. (2023). MALAYZIYADA ISLOMIY MOLİYA, TO'G'RIDAN-TO'G'RI XORIJIY INVESTITSİYALAR VA IQTISODIY RIVOJLANISH O'RTASIDAGI MUNOSABATLARNING EKONOMETRIK TAHLILI ASOSIDA O'ZBEKISTON UCHUN TAVSIYALAR. *QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 7, 60-64.
- 20) Mulaydinov, F. (2024). Application, place and future of digital technologies in the educational system. *Nordik ilmiy-amaliy elektron jurnali*.
- 21) Jumanova, S. (2024). Analysis of PISA test results in Uzbekistan and prospects of preparing primary education students for PISA test. *Nordik ilmiy-amaliy elektron jurnali*.
- 22) Ikromjonovna, J. S., & Axadjon o'g'li, A. A. (2023). O'ZBEKISTONDA PISA TESTI NATIJALARI VA BOSHLANG'ICH TA'LIM O'QUVCHILARINI BU TESTGA TAYYORLASH ISTIQBOLLARI. *QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 9, 159-162.
- 23) Turanboyev, B., & Abdullayev, A. (2023). DAVLAT, KORXONA VA TASHKILOTLAR BYUDJETINI TO'G'RI TAQSIMLASH TENDENSIYALARI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 3(4), 304-309.
- 24) Akhrorjon, A., & Maxliyoxon, O. (2024). IMPACT, RESULTS AND CONSEQUENCES OF WTO ACCESSION ON THE EDUCATION SYSTEM. *International Multidisciplinary Journal of Universal Scientific Prospectives*, 2(1), 6-15.
- 25) Abdullaev, A., & Odilova, M. (2024). The Role of WTO in Improving the Quality of Education. *Yosh Tadqiqotchi Jurnal*i, 3(1), 140-148.